

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

Ս. ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԿՈՆԴՌԱԿԻ

ԶԱՐԿԱՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ.

Ս. Հայրապետի անդրանիկ կոնդակը պատրաստ էր և կարող էր սեպտեմբերի կէսերին՝ օծումից անմիջապէս յետոյ՝ հրատարակուել. բայց միտք յղացուեց հին կոնդակներին նման զարդարել այն վայելուչ ձևով և ապա հրատարակել: Ն. Սրբութիւնը այդ գործի իրագործումը յանձնեց նուաստիս: Այս նպատակի համար հրաւիրուեցաւ նկարիչ Սիմէոն Նիկոլայեվիչ Պոլտարացիին, ծանօթ վիրաբիւզանդական և հայ արուեստին. բնագիրը ձեռագրական ոճով արտագրելու նեղութիւնը յանձն առաւ մի ուրիշ պարոն՝ ձեմարանի նախկին սան՝ պ. Լևոն Երամեան: Տպագրութիւնը կատարուած է Պետերբուրգում Գոլիկէ և Վիլբորգ նշանաւոր գործարանում պրոի. Մատի՛ խորին շնորհակալութեան արժանի՝ սիրալիր հակողութեամբ և կարգազրութեամբ: Նախատեսուած չէր, թէ տպագրութիւնը կարող էր այսքան ուշանալ. մասնագէտ անձանց վկայութեամբ հնարաւոր չէր աւելի կարճ ժամանակի ընթացքում կատարել այն, քան կատարուած է, իսկ մի անգամ սկսած գործը ընդհատել կարելի չէր, որքան և անյարմարութիւններ ծագէին անդրանիկ օրհնութեան կոնդակի հրատարակութեան յապաղմամբ: Այսօր Ս. Հայրապետի և Հոգևոր Տիրոջ օրհնութեան հետ՝ մաքուր և զեղեցիկ տպագրութեամբ՝ մատուցանուած է հայ ժողովրդին և զեղարուեստական մի գործ, մեր նախնեաց մանրանկարչական արուեստի ոճով և հետևողականութեամբ:

Ճակատի կեդրոնական պատկերը կազմուած է այսպէս. աջ կողմի (զխտողի) կամարի տակ ամբողջ հասակով կանգնած է Ս. Բարդուղիմէոս, իսկ ձախում Ս. Թադէոս առաքեալը, երկուսն էլ մեր եկեղեցական աւանդութիւնների

համաձայն իրենց յատուկ նշանակներով: Թաղէոս առաքեալը բռնել է զեղարդը, իսկ Բարդուղիմէոս Տիրամօր պատկերը: Երկուսի մէջն է դաստառակը Փրկչի անձեռագործ պատկերով, որ դարձեալ մեր աւանդութիւնների համաձայն Տէրն ուղարկել է Արգար թագաւորին Թաղէոս առաքեալի ձեռքով: Ներքևի խորանի տակ հայրապետական զգեստով կանգնած է Ս. Լուսաւորչի: Երեքի դէմքերն էլ առնուած են Մայր Աթոռի մատենադարանի արքայական ճաշոցից № 892, որ հայ մանրանկարչական արուեստի և պատկերագրութեան մի գլուխ գործոց է: Լուսաւորչի աջ կողմն է Ս. Մասիս, իսկ ձախ կողմը Ս. Էջմիածինը: Աւելի ներքև թևատարած հրեշտակը բռնել է հայրապետական նշանները՝ խաչն ու գաւազանն իրենց դրօշակներով, թագն ու կոնքեռը, եմփորոնը:

Այս բոլորը իւր գարդարանքներով, ինչպէս և Ս. Հայրապետի անուան և տիտղոսի դրերը, շրջանակները նկարագարդուած են մեր նախնեաց արուեստի հետևողականութեամբ կամ ճիշդ նմանութեամբ. պ. Պոլտարացկին աշխատել է գաղափարի համեմատ ցոյց տրուած նիւթերը դասաւորել, շարադրել, միանգամայն հաւատարիմ մնալով հայ արուեստի ոգուն, որով և այս գործը կարող է հայ մանրանկարչական արուեստի մի նմուշ լինել: Մենք այստեղ կաշխատենք մանրամասնութեամբ ցոյց տալ այն տեղերը, որ տեղից առնուած են նիւթերը, որպէս զի ապագայի համար չկորչէ և կոնգակն ընթերցողի համար էլ պարզ լինի նորա գարդանկարչութիւնը:

Երկու առաքեալների և Լուսաւորչի դէմքերն առնուած են արքայական ճաշոցից՝ № 892, Բարդուղիմէոս առաքեալինը 10 ա (այնտեղ Յովհաննէս աւետարանչի անդրին), Թաղէոսինը 6 բ (այնտեղ Ս. Սահակ Պարթև ամբողջ հասակով), իսկ Լուսաւորչինը իւր իսկ անդրիից 122 բ: Առաքեալների հագուստը պ. Պոլտարացկին ինքն է շարադրել, իսկ Լուսաւորչի զգեստը իւր բոլոր մասերով առնուած է Մ. Աթոռի աւանդատան զգեստներից: Դաստառակը նկարիչն ինքն է շարադրել, աւանդութեան համաձայն, ինչ-

պէս և առաքեալների, Մայր Տաճարի և Մասսի դաշտանկարները, հեռուելով մեր մանրանկարչական արուեստի նման գործերին: Կեդրոնական պատկերի շրջանակի արտաքին կողմից՝ աջ և ձախ, ինչպէս և ճակատի խաչի հիմք կազմող զարդերն առնուած են արքայական ճաշոցից 211 բ, իսկ խաչը ներսէս Լամբրոնացու համար գրուած և նկարագարգուած Նարեկից № 1561, 5 բ: Երկու առաքեալների և դասատուակի խորաններն իրարից բաժանող, կարմիր և կապոյտ դժագարգուած տախտակները, ինչպէս և ամբողջ այս մեծ պատկերի հիմք կազմող, ներքին տախտակը, որի վրայ կանգնած են սիրամարգնները, առաքեալների և Լուսաւորչի գլխի եռամասնեայ կամարների հետ, առնուած են արքայական ճաշոցից 6 բ, որոնք այնտեղ Ս. Սահակ Պարթևի պատկերի շրջանակի մասերն են և մակերևութի (Ֆօնի) մեծ կամարը: Առաքեալների կամարների վերին անկիւնների, քառանկիւնի շրջանակից ներս, ծաղկագարդերը՝ իրար դէմ կանգնած զոյգ թռչուններով՝ առնուած են Լամբրոնացու Նարեկի 5 բ խորանագարդի անկիւններից, իսկ դասատուակի քառանկիւնի խորանի մակերևոյթ կազմող երկներանդ դժագարդերը եռատերևներով արքայական ճաշոցի 7 բ սկսուածքի ճակատագարդից: Լուսաւորչի կամարի անկիւնների եռատերևներն ու հնգատերևները՝ իրենց ցողուններից կազմուած հանգուցաւոր շրջանակներով՝ առնուած են Լամբրոնացու Նարեկից, հաւանորէն 117 բ. այստեղ փոքր ինչ փոխուած է, նոյնը չկար այնտեղ, թէև ամբողջ արուեստն ու ոճը Նարեկի նկարչինն է: Ներքևի չորս սիւնները, որոնց մէջ գետեղուած են Մասսի, Լուսաւորչի և Ս. Էջմիածնի պատկերները, իրենց խարխիսներով առնուած են Լամբրոնացու Նարեկի 5 բ, 6 ա խորաններից, իսկ խոյակները՝ չորս աւետարանիչների նշանակներով՝ Յովհաննէս Երզնկացի բազմաշխատ վարդապետի գրած և Թորոսի նկարագարգած Եսայի Նչեցու Աստուածաշնչից № 182, 438 ա, 439 բ, 440 ա և 442 ա. այստեղից են առնուած և սիրամարգնները 438 ա: Եսայի Նչեցու Աստուածաշնչի մէջ թռած է միայն մի սիրա-

մարզ, աջ կողմից, բայց պ. Պոլտարացիին համաչափութիւն պահելու համար աւելացրել է և միւս կողմի սիրամարզը. բացի դորանից սիրամարզի պարանոցի ծաղկազարդը երկներանգ է դարձրել և աւելի ակնահաճոյ, այն ինչ այնտեղ միագոյն է ու կարմիր:

Հայրապետական նշանները, խաչն ու գաւազանը իրենց դրօշակներով, թագն ու կոնքեռը, եմփորոնը նկարուած են բնականից, այսինքն Մ. Աթոռի աւանդատան զգեստներից, իսկ թևատարած հրեշտակը արքայական ճաշոցից 208 ա.

Այս վերին մասի արտաքին շրջանակը, ծայրերի չորս ծաղկազարդերով առնուած է արքայական ճաշոցից. բուն շրջանակը 6 բ, Սահակ Պարթևի շրջանակի մասերը, աջ կողմի ներքին ծայրի ծաղկազարդը 422 բ, քիչ փոխուած, վերին ծաղկազարդը 395 բ, ձախ կողմի ներքին ծաղկազարդը 855 ա, վերինը 431 բ, քիչ փոխած: Բնագրի շրջանակը աջ և ձախ կողմից առնուած է դարձեալ նոյն ճաշոցից 58 բ, վերին ծայրազարդերը 425 ա: Բնագրի շրջանակի ներքին կողը դարձեալ արքայական ճաշոցի 194 բ սկզբնազարդից, սափորը 7 ա, բացի միջի ծաղիկներից, որ նմանողութիւն է, երկու կողքի ոլորուած ծաղկազարդերը թռչուններով 6 բ, հետևեալ միւս գոյզը 159 ա:

Հայրապետի անուան և տիտղոսի առաջին տողը, երկրորդի «կթղկս» և չորրորդի «էջմիածնի» բառերը գրուած են արքայական ճաշոցի ոճով, բայց աւելի պարզած և փոքրացրած. աւելորդ ենք համարում ամէն մի տառի տեղը ցոյց տալ, քանի որ այստեղ միայն ընդհանուր նմանութիւնն է պահուած: Հայրապետի անուան առաջին տառը միայն՝ կազմուած չորս աւետարանիչների նշանակներից, առնուած է Նսայի նշեցու Աստուածաշնչի Մարկոսի սկզբնաւորութեան առաջին Ս տառից 463 ա, բայց Մ-ի բնորոշ մասը՝ բազուկը ձեռքին խաչ՝ Լամբրոնացու Նարեկի Չ տառից, 8 ա:

Տպագրուած կոնգակը մեծութեան կողմից բնագրի 2¹/₃ է. այդ պատճառով էլ մի երկու փոքրիկ մանրամաս-

նութիւններ լաւ չեն դուրս եկել, որ առանց նկատողութեան Դեք թողնում: Ընդհանուր առմամբ տպագրութիւնը ոչ միայն գոհացուցիչ է, այլ և շատ լաւ: Կոնդակի իսկականը, նկարագարօքած պ. Պոլտարացիու և գրած պ. Երամեանի ձեռքով, կպահունին հայրնայետական, գիւանում:

Այսպիսով տեսնում ենք, որ Ս. Հայրապետի անդրանիկ կոնդակի մանրանկարչութիւնն ու զարդարանքներն առնուած են կամ հետևողականութիւն են մեր նախնեաց մանրանկարչական արուեստի ամենածաղկած շրջանի: Լամբրոնացու Նարեկը գրուած է 1176 (ՈԻԵ) թուին, գրիչն (Երևի և նկարիչը) է Գրիգոր, սքանչելի մանր երկաթագրով և քնքոյշ, ակնապարար ու հանգստացուցիչ մանրանկարչութեամբ: Արքայական ճաշոցը գրուած է 1286 (ՉԼԵ) թ., հրամանաւ «ածասէր և ամէնիմաստ բարեպաշտ և հանճարեղ պարոնին Հեթմոյ որդւոյ քոսպսակ սբ արքային Լևոնի», պատկերագրութեան, ճոխ զարդարանքների, երփներանգ և բազմատեսակ գրերի և առ հասարակ մանրանկարչական արուեստի բոլոր ճիւղերի կատարելութեան մի հարուստ շտեմարան, գարնան նման գուարթ և պայծառ հոգւով, հզօր, համարձակ, բազմակողմանի, իւր ուժերին գիտակից տաղանդաւոր մի նկարչի գործ: Երրորդը գրուած է 1318 (ՉԿԷ) թ., որ թէև արուեստի կատարելութեան կողմից առաջին երկուսին հասնել չէ կարող, բայց նշանաւոր է հայ արուեստի պատմութեան համար իւր մանրանկարչական նիւթերի պէսպիսութեամբ և բնորոշ յատկութիւններով: Սորա գեղագիր գրիչն է Յովհաննէս Երզնկացին, մեր մատենագրական պատմութեան թանգագին անձնաւորութիւններից մէկը, իսկ նկարիչը Թորոս, երկուսն էլ Եսայի Նչեցու աշակերտներ, որ գրել և զարդարել են այս ձեռագիրը իրենց մեծ ուսուցչի համար:

Թող, ուրեմն Ս. Հայրապետի այս կոնդակը նորա օրհնութեան հետ հայ ժողովրդին մի գաղափար տայ մեր նախնեաց նուրբ ճաշակի և արուեստի գեղեցկութեան մասին:

Գաւեգին վարդ. Յովսէփեան